

Temetés a Morgóban

TEMETÉS

Benkovszky temetése nem fenyegetett számottevő bonyodalmakkal. Mindenki tudta róla, hogy szívszélhűdés végzett vele, valamint azt is, hogy Parahód csendbiztos számára gyűjtött közérdekű adatokat a Tiszatályog és Tiszafekély közötti útszakasz mentén található községekben és tanyákon. Az aggmezei főszolgabíró mindenesetre olyan értesítéseket kapott, hogy a temetés folyamán, amelyre Nyíregyházán, a Morgó temetőben kerül sor, egyesek rendkívüli eseményt készítenek elő. A főszolgabíró úr ezért azt a megbízást adta nekem, hogy legyek jelen, és kísérem figyelemmel a temetést.

A Morgó kocsmánál, negyvenöt lépésnyire a temető főbejáratától, különös gyengeség fogott el. Az a fajta gyengeség, amely arra ad indíttatást, hogy az erő – egy rajtam kívül álló erő – képviselőjének tekintsem.

Az az erő, mely eddig úgy vonzott a gyászoló csoportozathoz, mint a mesében a mágneshegy a vaskapcsokkal és vasszegekkel egybetákolts hajtót – éppen abban a pillanatban, amikor végre odaérkeztem és lecövekelttem volna a sötétben felmagasodó nyakszirtek mögött –, egyszerre csak továbbblendített, eltaszított az átmenetileg összeverődött emberi alakzattól.

Viharosnak éreztem azt a gyorsaságot, mellyel távolodtam. Hátrafelé tekintgetve látnom kellett, milyen gyorsan és hathatósan zsugorodnak ismerősök, ismeretlenek egyaránt. Egyre kisebbek lettek a szememben. Végül már nemigen különböztek a frissen hullott falevelektől, melyek imitt-amott szintén kupacokba voltak gyűjtve.

Percekkbe telt, mire fölfogtam, hogy nem a főbejárat – azaz most már kijárat – felé tartok, hanem éppen az ellenkező irányba. Új meg új ösvények nyíltak előttem; síremlékek bújtak elő a földből, mintha a humuszréteg alatti kőzet sarjadzásnak és csírázásnak indult volna. Óriási, jóformán végeláthatatlan kiterjedés ígérkezett. Mintha az egész Szabolcs megyei várost, minden zavargásával és nyüzsgésével együtt, ismeretlen tettesek eltakarították volna, és előbukkant volna a terep rejtőzködő lényege.

Nem láttam értelmét, hogy továbbmenjek, visszafordulni pedig nem volt kedvem. Benéztem egy román kori fogadalmi kápolnára emlékeztető kőkunyhó rácsos ablakán. Odabent egy csipketerítővel letakart asztalkán üres kávécsészék várták, hogy valaki a fogaihoz illeszse őket. Még egy sakktábla is ki volt készítve, hátha egy csontkéz előrébb taszítja az egyik vagy a másik gyalogot; az egyik sarokban pedig egy állványon idejétmúlt, ám használhatónak látszó fényképező doboz állt készen arra, hogy farkasszemet nézzen vele egy nézelődni vágyó szemből.

Ekkor azonban egy kéz a vállamra csapott, és a hozzá tartozó száj a fülembé súgta: „Úgy veszem észre, ön az érdeklődők közé tartozik!”

Döbönt hallgatásomat félreértve, mindjárt magyarázattal is szolgált: „Úgy értem, ön azt a benyomást kelti, hogy nem annyira gyászolni jött ide, mint inkább érdeklődést tanúsítani. Másképpen szólva, ön inkább az érdeklődők, mint a gyászolók szavazótáborát erősíti.”

Csak ekkor fordultam meg és vettem szemügyre. Alacsony termetű, hatvan év körüli férfi volt, az a fajta, akit azért nevezünk habozás nélkül férfinak, mert nagy biztonnával állítható róla, hogy nem nő. Koponyáján az orrnagyereg fölötti rész majdnem szabályos kúpként alkudott meg a magassággal, amit külön kiemelt a majdnem tövig nyírt, középűtt kerek tisztást hagyó, őszes hajképződmény. A fekete gombszemekre való tekintettel mondhatom, hogy egészében véve rágcslószerű benyomást keltett. Ez pedig azért is furcsa, mert a későbbiek során azt fogja állítani – legalábbis én arra törekszem, hogy eljusson eddig a pontig az alábbiakban kibontakozó beszélgetés –, hogy felmenőinek egy része domesztikált sertés, magyarán szólva disznó volt. „Húsom a tisztaeszlári kannibálokra nézve tiltott csemege!” – fogja hozzátenni mindjárt, miközben cinkosan rám kacsint.

„Ámbár a disznóólak környékén” – fogja kijelenteni nem sokkal később –, „különösen, ha a gondatlan gazdasszony elpotyogtatja a takarmányt, mindig nagy számban ólálkodnak patkányok is, így tehát meglehet, hogy a most szóló személyiség – csekélységem – ereiben patkányok vérével keveredik, hígul a disznóvér. Ami persze nem szégyen, de nem is valami rendkívül nagy dicsőség.”

Látszott, hogy nemrég nyitotta szét az esernyőjét, mert az ernyő alatt a feje búbjáról seregestül gördültek a vízcseppek lefelé. Hol egymástól távolodva kanyarogtak az őszülő, ritkás borosta közt, hol pedig összefutottak, egyesültek, és úgy gurultak le az arcán, mint megannyi könnycsepp.

Mintha ez a valaki sírt volna. Pedig nem sírt. Nevetett. „Majd meglátja ön, milyen kitűnő vezetésben lesz része mindjárt. És egyáltalán nem kerül sokba. Igaz ugyan, hogy ön fizet, mégis úgy érzi majd, hogy ezáltal ön lett gazdagabb.”

Én azonban hallgattam, és nem fogadtam el a felém nyújtott kezét, legalábbis nem azonnal. Észrevettem a kiejtésén, hogy ő sem idevalósi; és láttam a szemén, az arckifejezésén, hogy a maga részéről ő is meghallotta a hallgatásomban az idegenszerűséget. Mondhatnám úgy is, hogy átlátott a szítán, de inkább úgy mondom, hogy áthallott a hallgatáson.

És akkor egyszerre csak ráismertem. Az előző pillanathoz képest semmi sem változott: még mindig ugyanazt a fejbűbot, ugyanazokat az arcvonásokat láttam, de már egészen

más volt a jelentésük, vagy inkább a jelentőségük. „Trisek!” – dadogtam őszinte rémülettel és csodálkozással. – „Trisek Lajos!”

„Psz” – súgta a fülembe, mint aki attól tart, hogy ismeretlen érdeklődők odafülelnek a beszélgetésre, pedig egyetlen lélek sem látszott az esőmosta sírkövek között –, „csak semmi Lajos meg Trisek! Itt én vagyok a Hampelmann! Állhatatos Hampelmann! Meggyőződéses Hampelmann!”

Trisek az a fajta jellegzetes régi ismerős volt, aki valójában az ismerősök ismerőse. Az ember beszélget valakivel valamilyen közömbös dologról, és egyszerre csak kiderül, hogy az illetőnek Trisekhez közvetlen köze van, vagy legalábbis volt. Az egyik barátomnak az édesanyját annak idején majdnem feleségül vette a Triseknek az édesapja, de aztán mégsem jött létre a házasság. Egy másik barátom pedig azt mesélte, hogy a húgának Trisek vette el a szüzességét 1876. augusztus 20-án, a Himbálódzó Szalmacsutakhoz címzett fogadó csűrjében, miközben a tűzoltózenekar a Szent István-nap tiszteletére katonai indulókat játszott.

Aztán Trisek egyszerre csak eltűnt, nem volt látható, és nem volt sem pletykák, sem anekdoták tárgya többé.

És most itt van a nyíregyházi Morgó Temetőben, kitűnő vezetést ígér, és a feje búbjáról úgy gurulnak a vízcseppek, mintha sírna. Mintha a koponyája tetején lenne egy harmadik, csökevényes szeme, mely nem lát, ám annál inkább lehet vele könnyeket ontani. Azonkívül ő itt a Hampelmann.

„Semmit sem változtál” – súgta, miközben óvakodva körültekintgetett.

„Te sem” – feleltem udvariasan és kevésbé meggyőzően.

„Ennek örülök” – súgta –, „de azért inkább mégse tegeződjünk, ha önnek ez nem esik nehezére. Mondtam már, hogy itt én vagyok a Hampelmann.” Most értettem csak meg, hogy nem a fáradtság, mely egyik pillanatról a másikra egész bensőmben kiterjeszkedett, hanem Trisek piros paprikajancsi módjára széttárt karja gátol a szabad mozgásban, az teszi lehetetlenné, hogy kerekét oldjak.

Kamaszkoromban Triseket, amikor még nem ismertem, csak a hőstetteiről hallottam különböző mendemondákat, nagyerejű daliának, afféle fanyűvő óriásnak képzeltem. Az a barátom, akiről már szó volt, mesélte, hogy a húga annak idején, harminckét évvel ezelőtt, az önkényuralom legsötétebb éveiben, napokig fel és alá járkált. Azért járkált, mert nem tudott leülni. És azért nem tudott leülni, mert fájt neki. És azért fájt neki, mert elbukott nemzetünk szabadságharca, ezen túlmenően pedig Trisek az ölébe ültette, és számára szokatlan módon tréfálkozott vele, mint egy mesebeli fanyűvő óriás, csak éppen barátom húgának, Klementínának, aki aztán soha nem ment férjhez, kellett nyűnie az ölében a fát.

Annál inkább megdöbbsentem, amikor annak idején először megpillantottam az állítólagos fanyűvő óriás beesett arcát, fekete gombszemeit, és, minthogy egy közös ismerősünk a hajdúszoboszlói forróvizes pocsoló mellett mutatott be neki, megpillantottam horpadt mellkasát, vézna lábszárait is. Az iszaprétegeken át is világosan láttam, hogy valami rettentő nagy fájdalmat nemigen okozhatott.

Most pedig úgy néz ki, mint akit lenyelt és emészteni kezdett egy óriáskígyó, de az utolsó pillanatban kimentették. Merthogy most ő a Hampelmann. Született Hampelmann. Tösgyökeres Hampelmann. Igen, erről van szó: nem elég, ha az itteniek elhiszik róla, hogy ő a Hampelmann, ezt neki is éreznie kell. Szilárd meggyőződése kell legyen, hogy ő ebből a földből sarjadt, mint egy kihalófélben levő, őshonos növény, vagy legalább mint egy ehető erdei gomba, melyet nem lehet pincékben termesztetni.

Trisek talált a kedvemért egy alagutat, melynek túlvége – az ő elmondása szerint – éppen a Morgó kocsmá vetélytársánál, a Búfelejtőnél bukkan ki a föld alól. Egy szavát sem hittem, mégis, talán a tehetetlenség erejétől hajtva, elindultam vele együtt a föld alá. Utóbb aztán szerfölött meglepődtem, amikor tapasztalnom kellett, hogy az alagútra és a Búfelejtőre nézve igazat beszélt.

Az alagút szájánál Trisek megállt, és egy túlságosan szélesre sikerült mozdulattal körbe-mutatott: „Ez itt a világ legnagyobb temetője! Persze nem kiterjedésre nézve, hanem lélekszám tekintetében. Már amennyiben helyénvaló számot és lelket emlegetni. Hárommillió halottunk fekszik itt!”

Hárommillió halott: ez már a huszadik vagy még inkább a huszonegyedik század Szabolcs megyéjének hullatermése! Meg sem próbálom érzékeltetni a fájdalomnak és az el-tompultságnak azt a keverékét, melyet még Trisek locsogása is képes volt egy időre hatályon kívül helyezni. Az a tény, hogy hárommillió halottunk fekszik itt, és hogy erre a körülményre Trisek hívja fel a figyelmemet, aki máskülönben Hampelmann, a bánatot nem-hogy nem sokszorozta meg, hanem ellenkezőleg, csökkentette és összezsugorította.

Igaz, ettől csak töményebbé vált.

Ezenkívül meglepődve tapasztaltam, hogy az alagút mennyezete ki van világítva. Pontosabban: vastag üveglapokból van kirakva, melyeken át beszűrődik némi fény. Ez a szűrke fény szűnni nem akaró fodrozódásban és hullámzásban, sőt, ha szabad így mondanom, folyamatban mutatkozott, mintha az üveg fölött a földrész egyik leghatalmasabb folyama áramlott volna, melynek azonban hiányzott a medre. Nem volt meg, máshol felejtődött.

Trisek megnyugtatót: azt mondta, ez csak a nyíregyházi malomárok. A fejünk fölött van, vagyis volt egy malom. Régebben ide hordták a nagyváros határából az összes gabonát, és amikor a malom finoman őrölt, akkor mindenki azt sziszegte, hogy „lisssst”, és halálos néma csend honolt; amikor pedig a malom durvára volt állítva, akkor az érdekeltek azt durrogták, hogy „dara”, sőt néha azt is, hogy „parasztra őröl a malom”. Néhány éve azonban a városi gabonaipari és kínzástörténeti múzeumot rendezték be az épületben, nyitva hétfő kivételével reggel kilenctől délután tizenhét óráig. Azóta a szállongó liszt hűlt helyén a kényszervallatás ránk maradt módszerei és eszközei tekinthetők meg, anélkül, hogy a nézőnek akár a megtöretés tárgyául szolgáló vádoltak, akár az eljárást lefolytató hivatalnoki kar és a hóhérszemélyzet pozíciójába szorosabban bele kellene helyezkednie.

Olyan érzésem támadt, mintha egy vakond, egy óriásira duzzadt és átlátszó bőrű vaksi jószág hasa alatt surrannánk előre, és közben homályosan láthatnánk a működésben levő belső szerveket. Ez az érzés a Búfelejtőben csak erősödött, mert a füstös, gerendás mennyezetre olyan ábrákat rajzolt a lámpafény, melyek megingatták az élet folyamatosságába vetett bizalmat.

A Búfelejtő bejárati sarkában egy jól megtermett „vólpartingér” fogadta az érkezőt.

Ha valaki megkérdezné, mi az, hogy vólpartingér, leghelyesebb volna azt mondanom, hogy a vólpartingér egy lény. Egy nem egészen élő, de nem is egészen halott lény; egy lábajós-ajós.

A régi pogány bálványok csekély értelmű leszármazottja. A tiszaezlári zsidók vajákos mesterkedésének ékes bizonyítéka. Meg van írva a szent könyveikben, hogy ne készíts magadnak bálványokat, ők pedig úgy próbálnak ártatlannak mutatkozni, hogy igenis készítenek. Már amennyiben csakugyan a Felső-Tisza vidéki zsidók gyártmánya a kocsmákban felbukkanó sok-sok vólpartingér, mert erre egyelőre még – sajnos – nincs bizonyíték.

Az a példány, mellyel a Búfelejtőben szembekerültem, elérte a másfél méteres magasságot is, persze talpazattal együtt. Az alkotó energiának majdnem ugyanazt a parttalanságát tanúsította, mint a legyilkolt elefánt agyarába faragott és magát a legyilkolandó elefántot ábrázoló dombormű. Ugyanakkor a jellegzetes állatpreparátori humorérzék

is megnyilvánult benne. Törzsére nézve kitömött róka lett volna, mely azonban őzpatákon álldogált, és egy vadmalac fejét viselte a nyakán, ám a vadmalacfejről éppoly meglepő nyúlfülek meredtek a füstös gerendák felé, mint amilyen furcsa hattyú- és pávatollakban végződött a rémlátomás lapos hódfarka, és a lapockáiból kinövő három pár szár-csaszárny annyira élethű benyomást keltett, hogy éppen csak el nem kezdett verdesni.

A Búfelejtő cigarettafüstös, párás levegőjében ismét szemügyre vettem Triseket, és a kinti látványhoz képest valami furcsa elváltozást észleltem az arcán. Rádöbentem, hogy ez az ember súlyos beteg; talán már csak hetei, hónapjai vannak hátra. Trisek alighanem félreértette arckifejezésemet és fürkésző pillantásomat. Szemében tűz lobbant fel, a téboly tüze.

„Elárulom neked életem másik nagy titkát” – suttogta. Értésére adtam, hogy készen állok a titok befogadására, ő pedig – tőle szokatlan tömörséggel – így szólt: „Apám kanász volt, anyám koca!”

E kijelentés elhangzása után hosszú hallgatás volt helyénvaló.

Én a magam részéről egyelőre Trisek apjára, idősebbik Trisek Lajosra próbáltam koncentrálni, akit gyerekkoromban egyszer-kétszer magam is láttam; akkor már betegeskedő, megtört embernek látszott. Csak a hangja volt erős. Minden mondatát így kezdte: „A kútmérgezõõök... az emberevõõök...” Emlékszem egy idős néni-re is, egy bizonyos Ilonka néni-re, aki egy kissé kancsalított, és rémulten pissegett: „Halkabban, Lajos bácsi! Meghallják!” Mire Trisek édesapja megvetően legyintett, és így szólt: „Ugyan már, Iluskám, te még nagyon fiatal vagy, te még nem értesz az égvilágon semmit!” Majd pedig nagy levegőt vett, és most már olyan hangosan bömbölte, hogy hiába csukták be gyorsan az összes ablakot, kihallatszott az utcára: „A kútmérgezõõök... az emberevõõök...” Akkoriban azon csodálkoztam leginkább, hogy létezik a világon olyan emberi nézőpont, melyből még a kicsinyes és rosszindulatú Ilonka néni is nagyon fiatalnak látszik. Később megtudtam, hogy Trisek édesapja valamikor régen – születésem előtt nyolc-tíz évvel – az egyik barátom, Lámpás Ottó anyjának udvarolt, csak hogy nem vehette feleségül, mert letartóztatták, és elvitték az aradi sánctörtönbe.

Egy másik változat szerint gróf Wenckheim Béla birtokán rejtőzködött kanászruhában, és néhány évig csakugyan disznókat őrzött.

„Így tehát féldisznó vagyok” – tette hozzá Trisek. – „Féldisznó, félemler.”

„Noha valószínűleg patkányvér is folyik az ereimben” – törte meg az újabb, az előzőnél valamivel hosszabb csendet.

Aztán eleredt a szava. „Hetten voltunk testvérek, tesókák. Többen is lettünk volna, de a többieket anyánk hajnalban, közvetlenül az ellés után felfalta a méhlepénnyel együtt, mert éhes volt, és nem győzte kivárni a reggeli moslékot. Amikor aztán apánk megjött a moslékkal, és látta, hogy ott szuszogunk heten, lenyújtott közénk egy póznát, én pedig belekapaszkodtam, mert a testvéreink közül egyedül nekem voltak ujjaim. Most is megvannak. Itt a kezem, nem disznóláb!”

Ezúttal sem voltam képes elfogadni a felém nyújtott kezét.

„Pedig a kezemnek, az ujjaimnak köszönhetem, hogy életben maradtam. Én, a féldisznó, egészben.”

És csak most vettem észre, hogy Benkovszky gyászolói közül is ott ülnek igen sokan a Búfelejtőben. A „vólpartingér” nagy kiterjedésű, nagy tömörségű árnyékában alig látszott belőlük valami. Arcokat láttam: ismerős vagy kevés híján ismerős arcokat; ám az arcvonásokat mintha dörzspapírral csiszolta volna le egy láthatatlan kéz. Az ismerős arcokat hordozó fejek lassan, megfontoltan bólogattak, mintha csupa igennel válaszoltak volna egy sor feléjük záporozó kérdésre. Némelyik fej lecsuklott, és percekig lógva maradt a gumikö-

télként megnyúlt nyakon, ami csakis a bánattal volt magyarázható, más fejek a ragacos asztallapon pihentek, kiürült söröspoharak és színültig telt hamutartók mellett. Bizonyára nem én voltam az, aki a gyászos arcokról lecsiszolta a szemölcsökkel és a szemöldökkel együtt az arckifejezést is, de kénytelen voltam számot vetni azzal a nemvárt körülménnyel, hogy az én kezem is láthatatlan kéz. Még emlékeztem rá, milyen volt a jobb és a bal kezem, de ez már csak emlékkép volt a személyemre vonatkoztatott múlt időből, nem pedig markolni tudó testrészt. Hiába emelgettem a karomat, forgattam a fejemet: csuklóm és kézfejem nem akart a látótérbe kerülni.

Ez itt a helyénvaló kifejezés: *nem akart*. Mindinkább meg voltam győződve róla, hogy a jobb és a bal kéznek akarata, még hozzá tölem független akarata van, és egyre komolyabb kétség merült föl arra nézve, hogy a továbbiakban még mindig a kezeimnek, a sajátjaimnak tekinthetem-e őket. És egyáltalán, tekinthetem-e bárminek is azt, amit nem látok. Szerettem volna megfigyelni, hol végződik az alsó- vagy a felsőkar látható része, és hol kezdődik a láthatatlan. Csakhogy a végződés maga is láthatatlan volt, így tehát pontosabb volna így fogalmaznom: a láthatatlan *nem akart* osztozni a láthatóval.

Egy hirtelen föltámadó gyanútól ösztökélve, lefelé fordítottam pillantásomat, ám a saját test megszokott látványa teljes egészében hiányzott. Nem látszott sem a törzs fölött összegombolt kockás ing, melyre pedig világosan emlékeztem, sem a combon ráncokat vető, majd a térden és a lábszár mentén kisimuló vászonnadrág, sem a valószínűleg összesározódott félcipő. Az igazat megvallva, az embert könnyen elbizonytalaníthatja a saját test látványa. Lefelé tekintve önmagunkra, könnyen ébred olyan érzésünk, mintha egy léghajó szállna furcsa formájú hegyvonulatok fölött, és mintha egy idegen ember, egy rakás idegen testrészt lépkedne vagy üldögélne tulajdonképpen mivoltunk alatt, még akkor is, ha közben halljuk a vérkeringés ritmusát, ízületek pattogását, izmok surrogását és a testünk üregeiben visszhangzó különféle zajokat, zörejeket. Napjában többször is ugyanazt a másik embert látjuk a tükörben, akit habozás nélkül azonosítunk önmagunkkal, és ehhez annyira hozzászoktunk az élet folyamán, hogy képtelenek vagyunk odafigyelni saját orrunk előreugró, homályos tömbjére vagy arra a cikcakkos szelvényre, mely szavakba foglalva nem egyéb, mint egy csücsörítő száj.

Körülnéztem, van-e valahol egy tükör, melyben ellenőrizhetném, vajon én én vagyok-e még, de aztán eszembe jutott, hogy a Búfelejtőben egy régi babona miatt sehol, még az úri hölgyek számára fenntartott garde-robe szobában sincs tükör.

Ilyesmire gondolhatott az a híres művészettörténész, aki azt állította, hogy az önarcképekben mindig érződik némi kísértetieség.

De ha már az is kísértetiesnek hat, amikor saját arcunk mögül kitekintve, látásunk horizontjának peremén megpillanthatjuk az ismeretlenné vált arc egy-egy előreugró darabkáját, az mennyire kísérteties lehet, amikor nem pillantunk meg az égvilágon semmit önmagunkból?

Márpedig én hiába keresgéltem az arcom elé ugró szokásos orrot, és hiába vártam, hogy a csücsörítő száj széle felbukkanjon a látótér szélén. Sőt, valahányszor lehunytam a szememet, ugyanúgy láttam a Búfelejtő belsejét, mintha le sem hunytam volna, így tehát most már a szemgolyóra simuló szemhéjat sem láttam. Hiányzott a vérvörös függöny, hiányzottak a szemkáprázás lassan halványuló csillagképei. És hiányzott az önálló akarat vezérelte mozgás. Sodródni kezdtem, majd megpördültem, mint a forgószelebe kerülő tollpihe.

Az ismerős arcok úgy suhantak egybemosódva, közbe-körbe, mintha tengelye-nincs körhintán ültem volna, vagy mintha én magam lettem volna a láthatatlan tengely. Beszélgetésükből még sikerült elcsípnem egy-egy foszlányt. Már túl voltak a kedves halott jó és rossz tulajdonságainak megvitatásán, most már anekdotákat meséltek róla, melyekben szintén egy-egy valóságos vagy vélt emberi tulajdonság volt leülepedve. Egy ráncos homlok éppen azt adta elő, hogy a kedves halott gyakran kért kölcsön kisebb összegeket, „és amikor elővettem a pénztárcámat, egy villámgyors mozdulattal kihúzott a pénzkötegből egy nagyobb címletű bankjegyet, aztán »akkor inkább egy százast adj!« kiáltással úgy eltűnt, mintha ott sem lett volna”; egy szókitett bajuszka alól az a közlemény folydogált, hogy „reggelente, amikor fölkel és bevette a gyógyszereit, azt mondta nekem:

»Te nem vagy ember!«, és aztán egész nap nem szólt egy szót sem”; egy vastagon kirúzszott száj pedig arról beszélt, hogy „Edmund egyszer azt kiabálta, amikor hazajött, és rám nyitotta a fürdőszobaajtót: »Tíz perccel ezelőtt kiszúrtam egy embernek a szemét!«, amit én a magam részéről nevetséges túlzásnak találtam, de aztán kiderült, hogy Edmundnak csakugyan szokása volt szóváltás közben előrenyújtott mutató-és középső ujjal belebökni a másik ember szemébe”.

Ennyit hallottam a beszédhangok egyvelegéből, mert az ismerős arcok már megint eltávolodtak, mint az imént a nyitott sírnál, az esőben, a római és arab számmal, továbbá nagy és kisbetűvel jelölt parcellák egyikében. Persze, azóta azt a sírt már egészen biztosan behantolták, és a fellazított földrétegek alatt egy nézőpont nélküli test fekszik, majdnem vízszintesen. Az ablakok négyszögében látható volt, hogy időközben teljesen besötétedett; engem pedig egy egészen enyhe légáramlás tolt előre, a cigarettafüst egymáson terpeszkedő rétegeivel együtt. Megértettem és beletörődtem, hogy egy test nélküli nézőpont vagyok, nem több és nem kevesebb. Ezzel a felismeréssel olyan érzés járt együtt, mely egyszerre volt a szó szoros értelmében felemelő és a megélt élet határain túlmutatóan is kijózanító, sőt kiábrándító. Éppen a „vólpartingér” nyúlfülei közt libbentem át, akár egy lég-hajó, melyről takarékosági okokból eltávolították a kosarat és a ballont, amikor valahonét irdatlan messzeségből nevetés harsant, mint egy rossz vicc végén a semmivel sem jobb csattanó, vagy mint egy olyan búcsúztatás záróakkordja, mely a résztvevők szándéka ellenére is érzelmesebbnek bizonyult a kelleténél: „Nem is én vagyok Hampelmann! Haha-ha! Nem is én vagyok Hampelmann!” ■ ■ ■